

Borovský, Tomáš; Němec, Jiří

Historický ústav

In: *Pod ochranou Kleió : historické obory na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity*. Borovský, Tomáš (editor); Němec, Jiří (editor). Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2019, pp. 113-123

ISBN 978-80-210-9258-7; ISBN 978-80-210-9259-4 (online : pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141075>

Access Date: 07. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Tradice – Inovace – Projekty

Kontinuita a změna

Roky 1948 a 1989 nepoznamenaly existenci historického ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity zásadními personálními proměnami, v čase následujícím po obou zmíněných datech ale ústav zažil zřetelnou generační obměnu, která se odlišnou měrou promítla i do jeho badatelské a učitelské profilace. Po roce 1989 se za přednáškové katedry mohli vrátit ti historici, kteří byli od pedagogické, případně i od odborné práce odstaveni (J. Válka, J. Mezník, J. Marek), a pro část z předlistopadových členů historických kateder se pozdě, ale přece otevřela cesta kariérního růstu (C. Nečas, J. Janák). Za nimi následovaly habilitace perspektivních odborných asistentů (J. Malíř, který byl později jmenován profesorem, a P. Boček). S L. Vykoupilem, V. Goňcem a M. Romportlovou nesli hlavní tíhu přednáškové činnosti v devadesátých letech. V jejich průběhu ovšem ústav obohatily nástupy nových členů, především pro oblast do té doby slaběji obsazených starších dějin. Jednalo se o B. Chocholáče, T. Knoze, L. Jana a M. Wihodu, kteří položili základ nového systému výuky středověkých a raně novověkých dějin, pro dějiny 19. století pak o J. Hanuše a Z. Stokláskovou, která přešla na ústav z kabinetu pro dějiny univerzity. S jistým odstupem po nich nastupovali na počátku nového tisíciletí na místa uvolněná odchodem generace, jež obnovovala liberální a humanistické pojetí historického vzdělání, vesměs nedávni absolventi doktorského studia na historickém ústavu, a to jak pro starší dějiny (T. Borovský, T. Malý), tak nyní větší měrou i pro dějiny moderní (D. Nečasová, L. Fasora, T. Dvořák, J. Němec, M. Markel).

Stejně jako je rozlehle současné generační spektrum členů historického ústavu, je rozlehle i spektrum jejich badatelských témat a přístupů, kterými se odlišují od starší, tematicky sevřenější tradice ústavu. Nové ovšem není popřením starého. Historikova práce si žádá jak minuciózní a přesný rozbor pramenů, tak schopnost abstrakce a teoretického uvažování. Již zakladatelé historického semináře reprezentovali na straně jedné řemeslnou erudici v detailní a vyčerpávající analýze pramenů (B. Navrátil, R. Urbánek) a na straně druhé zřetel k podnětům jiných vědních oborů a přemýšlení o postupech historikova poznávání minulosti (J. Glücklich). Tato základní podvojnost v přístupu k minulému dění se s různou intenzitou ozývala i v pouhoročích osudech historického studia, když rozdílné postoje k historické látce zosobnili J. Šebánek a J. Macůrek, a právě tak v letech normalizačních, kde je však těžké hledat srovnatelně výrazné zástupce zmíněných směrů. A ozývá se i dnes. V práci členů historického ústavu je udržována kontinuita se starším směřováním historie na brněnské univerzitě, především ve výzkumu hospodářských a politických dějin, a zároveň jsou nastolovány otázky nové, zejména v oblasti sociálních a kulturních dějin. Oba směry jsou zároveň pevně zakotveny v mezinárodním kontextu, a to prostřednictvím osobních kontaktů členů ústavu se zahraničními historiky nebo institucionálních vazeb, z nichž je možné v poslední době zmínit společné vedení doktorandů historie školiteli z historického ústavu a z některé z evropských univerzit (formou cotutelle).

Dějiny východní Evropy

Již několikrát v této knize zaznělo, že stolice slovanských dějin byla součástí původně plánovaného spektra profesorských míst v historickém semináři. Díky charismatu a organizačním schopnostem Josefa Macůrka se z jednoho profesorského místa stala pedagogická, badatelská a po dlouhou dobu i institucionální tradice, která zahrnuje již více než osm desetiletí trvání

přetrženého jen druhou světovou válkou. Josef Macůrek zahájil přednášky v letním semestru 1936 a prvými kurzy z oblasti východních dějin, které si posluchači mohli zapsat, byly Dějiny polsko-litevského státu v XVII.–XVIII. století a Rozbor nejstarších uherských kronik. Macůrek poté ve svých přednáškách a seminářích soustavně pokrýval starší dějiny Uher, Polska, Balkánu a posléze také Ruska.

Svůj plán na koncepční syntézu dějin slovanských a východní Evropy začal naplňovat po roce 1945 publikačně i v přednáškách, když vypsál kurzy jako Hlavní problémy ruských dějin nebo Úvod do slovanských dějin (dějepisectví). Jeho směřování se příhodně stýkalo se společenskou atmosférou a větším zájmem o Sovětský svaz, ruštinu a slovanský svět. Macůrkovi se podařilo vytvořit asistentské místo při semináři slovanských dějin, v roce 1947 zdárně proběhly habilitace Josefa Kabrdu pro dějiny jihovýchodní Evropy a Blízkého východu a Zdeňka Hájka, jehož původně proponovaný obor slovanské dějiny byl rozhodnutím sboru zúžen na venia docendi z polských dějin. Další z důležitých momentů pro rozvoj tohoto směru výzkumu představovalo zřízení brněnské pobočky Slovanského ústavu, kterou Macůrek jistou dobu vedl a která v Brně zůstala i po začlenění ústavu do nově vznikající Československé akademie věd.

Právě společenské okolnosti však nakonec Macůrkovo úsilí zhatily. Přestože zůstal i po únoru 1948 jednou z ústředních postav studia historie na filozofické fakultě, musel po marxisticko-leninské kritice svých prací opustit plány na širěji založený výzkum dějin východní Evropy, reforma studia na počátku padesátých let mu pak vytyčila striktní hranice i v přednáškové činnosti. Východní dějiny se ovšem staly vedle českých a obecných jednou ze základních os výuky historie. Macůrek se vrátil ke svým starším výzkumům na poli polských a uherských dějin, k nimž nově připojil i dějiny slovenské. Po vnitřním rozdělení velké katedry historie na menší celky v roce 1957 se Macůrek stal vedoucím katedry dějin SSSR, střední a jihovýchodní Evropy, avšak její personální složení již ovlivnit nemohl. Oporou v udržování badatelské orientace katedry mu byl Josef Kabrda, který se věnoval Bulharsku a osmanské říši v období raného novověku. Do popředí se nyní dostávali členové, které vynesly do míst únorové a poúnorové událostí, František Hejl, Zdeněk Konečný a Josef Kolečka. Právě Kolečka se ale asi nejvíce zasloužil o alespoň dílčí udržení macůrkovské tradice i v normalizačních letech. Macůrkovské zaměření výzkumu na hungaristická témata dále rozvíjel kabinet hungaristiky, kde byl nejvýraznější postavou Richard Pražák. Jinak se katedra profilovala na témata z dějin společenského myšlení a sociálních a kulturních dějin východní Evropy. Velkým přínosem byl příchod Ctibora Nečase, který se novátorsky věnoval ekonomickým a kulturním dějinám Balkánu.

Organizační proměny po roce 1989, generační obměna ústavu a logická reakce na předchozí vývoj v podobě přenesení badatelského důrazu na dějiny střední a západní Evropy vedly k útlumu studia východních dějin na historickém ústavu. Novější dějiny východní Evropy zůstávají odkázány na spolupráci s externími přednášejícími z Historického ústavu Akademie věd České republiky. Trojosí v podobě českých, západních a východních dějin zůstává dnes živé ve výuce středověku a raného novověku, kde oblast východu pokrývá Pavel Boček se specializací na církevní dějiny východní Evropy ve 14. a 15. století. Někteří z jeho početných žáků dnes působí v akademických ústavech, a udržují tak ve svém výzkumu badatelskou kontinuitu (například Petra Melichar ve Slovanském ústavu Akademie věd).

Dějiny dějepisectví

V souvislosti s krizí historismu na konci 19. století si historici začali uvědomovat nutnost dějinné reflexe i ve vztahu k vývoji vlastního oboru. Na přelomu století proto vycházely první práce mapující vývoj historické vědy a nedílnou součástí přednáškových kurzů na evropských univerzitách se od meziválečného období stávaly přehledy dějin dějepisectví. V Praze je konal

Čtení nafocených pramenů, 50. a 60. léta
Zdroj: Archiv Masarykovy univerzity

Josef Šusta, jenž také vydal již roku 1933 základní studijní příručku. Ve výuce historie na Masarykově univerzitě se dějiny dějepisectví etablovaly v přednáškových plánech s jistým zpožděním, je třeba ale zmínit, že díky akvizicím Julia Glücklicha nabízela seminární knihovna aktuální evropské tituly k dějinám a teoretickým základům oboru. Do problematiky proměn v práci historika uváděly posluchače zprvu kurzy, které spojovaly rozbor historického díla s tradiční formou pramenné kritiky, jako například semináře Rudolfa Urbánka o kronikách 15. století, Vladimíra Groha o Tacitově díle *Annales* či Josefa Macůrka o nejstarších uherských kronikách.

Právě Josef Macůrek ale v souvislosti se svou vědeckou prací ohlásil na akademický rok 1945/1946 přednášku o východním dějepisectví, ve které přesouval pozornost k mladším obdobím. Studijní reforma na počátku padesátých let uvedla dějiny dějepisectví do studijního plánu jako pevnou součást výchovy studentů historie, byť mělo jít o vývoj oboru z marxisticko-leninského hlediska. Přednáškové kurzy se konaly ve čtvrtém a pátém ročníku, podle typu studia, a byly zakončeny zkouškou. Od počátků se výklad formoval ve dvou oddělených částech, a sice dějepisectví východní a západní. O východní historiografii přednášel Josef Macůrek, západní dějepisectví připadlo po několika letech hledání vhodného přednášejícího Jaroslavu Kudrnovi. Ačkoliv se oba ve svém odborném díle intenzivně věnovali soudobým historiografickým otázkám, zůstávali v přednáškách především na poli staršího dějepisectví a do objasňování proměn historické vědy v pozdním 19. a ve 20. století se pouštěli jen zřídka. Díky jejich působení ovšem vznikla řada diplomových prací, jež se věnovaly vybraným problémům a tématům dějin dějepisectví.

Po smrti Jaroslava Kudrny se přednášek věnovaných západnímu dějepisectví ujal Jaroslav Marek, který položil důraz na moderní etapu vývoje oboru a na vztah historie k dalším vědám a ke kultuře. Dějiny dějepisectví v jeho pojetí ilustrovaly vývoj vědeckých a kulturních paradigmat a také u zkoušky byl kladen důraz na vlastní četbu studenta a schopnost jeho orientace v souvislostech, nikoli na faktografii. Přednášky Jaroslava Marka o dějepisectví zůstaly omezeny na pouhé desetiletí, vytvořily ale náročný vzor pro budoucnost. Po jeho odchodu do ústraní je na krátkou dobu převzal Josef Válka a po něm nastoupila současná generace členů ústavu.

Dějiny dějepisectví dnes ustupují od striktního dělení na západní a východní historiografii a jsou rozděleny do kurzu v bakalářském stupni studia, který podává základní propedeutický výklad o vývoji euroamerického dějepisectví od osvícenství do současnosti, a následného kurzu zaměřeného na moderní historiografii v magisterském stupni, který se zabývá ústředními proměnami ve 20. století. Místo tradičních přednášek jsou v posledních letech vyučovány formou seminářů, která umožňuje věnovat hlubší pozornost rozboru textů a přivádí studenty k základním historiografickým dílům 19. a 20. století. V každém semestru je doplňují výběrové kurzy věnované obdobným či úzce souvisejícím otázkám. Dějiny dějepisectví se též staly součástí výzkumné tradice historického ústavu, jak dostatečně dokládají četné studie i monografie členů ústavu z posledních desetiletí (z posledních prací například J. Němec, *Eduard Winter 1896–1982*, 2017; *Historik v proměnách času a prostředí 20. století*, eds. J. Hanuš, R. Vlček, 2009).

Církevní dějiny

Oproti předešlým směrům jsou církevní dějiny v rámci výuky historie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity výrazně mladším podoborem. Jejich badatelské a pedagogické zázemí se na historickém ústavu začalo vytvářet s nástupem Jiřího Hanuše, který posléze se skupinou kolegů připravil magisterskou specializaci církevní dějiny. Jejich výuka byla zahájena v akademickém roce 2009/2010. Oproti tradičním specializacím, které vycházejí z obecně přijímané periodizace

dějin na středověk, raný novověk, 19. a 20. století, zahrnují církevní dějiny celou oblast dějin od středověku do současnosti. Jejich další rozvoj výrazně podpořil projekt v rámci Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost v letech 2010–2013, díky kterému bylo možné zařadit do výuky nejen více volitelných kurzů, ale též speciální vzdělávací formy, jako byly domácí i zahraniční exkurze, tzv. historické dílny v podobě letních škol a hostovské přednášky. V rámci tohoto projektu byly také zakoupeny nové knihy a pořízeny výukové materiály a technické vybavení. I po ukončení projektu se podařilo zachovat některé podstatné prvky, například zmíněné týdenní historické dílny a inovované formy standardní výuky.

Církevní dějiny tvoří významný a tradiční obor, který se vyučuje na konfesních teologických fakultách a má zřetelné teologické zakotvení. V pojetí magisterské specializace na historickém ústavu je tato konfesně-teologická orientace nahrazena důrazem na moderní metody historického bádání, jež jsou aplikovány i v oblasti dějin křesťanství, a důrazem na dějiny křesťanských institucí i spirituality v ekumenické perspektivě. Badatelské zázemí církevních dějin na historickém ústavu se dále rozvíjí ve spolupráci jeho členů s brněnským Centrem pro studium demokracie a kultury, které vydává nejen překlady klasických a aktuálních titulů z široké oblasti společenských věd, ale také původní práce domácích autorů.

Absolventi magisterské specializace církevní dějiny mají možnost pokračovat v doktorském studijním programu s církevně historickým tématem a zapojit se do výzkumné práce na ústavu. Specializace jim poskytuje širší kulturně historický vhled, který je v rámci evropské minulosti výrazně spouštěván právě křesťanstvím. Znalosti získané při studiu církevních dějin proto mohou uplatnit například v publicistice, při výuce na středních školách, práci v muzejních institucích, zkrátka v rozsáhlém spektru humanitních profesí.

Výzkum multikulturality v moderních dějinách

Hlavní proud historického výzkumu se dlouho zaměřoval na velké procesy spojené se státem a s národními entitami, a tak minoritní etnické, náboženské a kulturní skupiny zůstávaly často na okraji vědeckého zájmu. Jedná se o skupiny, které jsou na základě etnických, jazykových nebo jiných sociokulturních znaků z většinového národního kolektivu vylučovány a vytlačovány na okraj, přestože s majoritním obyvatelstvem dlouhodobě obývají společné teritorium a společný sociální prostor. Mezi majoritním a minoritním obyvatelstvem se přitom utváří husté předivo mnohostranně výhodných vztahů. Navzdory tomu jsou minoritní skupiny mnohdy vnímány jako nebezpečný prvek, který narušuje sociální jednotu, nebo jako cizorodý konkurent. Obdobný integračně-vylučovací proces nezřídka probíhá také uvnitř vyloučených skupin. Skupina se vnitřně integruje vytvářením obrazu své odlišnosti od majority a někdy i prostřednictvím domnělé či skutečné vazby k národní (kulturní) skupině žijící na jiném teritoriu nebo v jiném státě. Mechanismy kolektivní integrace a vylučování jsou vzájemně komplementární a neoddělitelné, lze je studovat jako historické procesy na politické, kulturní, sociální i hospodářské úrovni.

Snad proto, že také Morava měla od pozdního středověku výrazně multikulturní charakter, udržuje se v Brně tradice historického výzkumu multikulturality (kulturní plurality). Jejím předním představitelem byl v posledních desetiletích Ctibor Nečas s objevným výzkumem dějin romského etnika a romského holokaustu. Historikové mladší a střední generace (T. Dvořák, J. Němec, M. Markel) navazují na tuto tradici výzkumem odlišné problematiky, rozdělené do dvou tematických celků. Jejich zájem se obrací k dějinám českých, moravských a slezských Němců v 19. a 20. století, k utváření sudetoněmecké identity v meziválečném Československu a ke studiu možností interkulturního soužití na centrální i regionální úrovni. Druhý, neméně důležitý celek je charakterizován otázkou po úloze státních a politických režimů v procesech utváření

Hledání nových přístupů k tomu, jak porozumět minulosti. Live Action Role Play (LARP) na téma jezuitských misí v Paraguaji v 17. století v Daňkovicích na Vysočině, květen 2012. Na fotografii J. Hanuš (s kytarou) se studenty a studentkami.

Zdroj: Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity

národních (kulturních) kolektivů. Pozornost se upíná především na vyhrocené období třicátých a čtyřicátých let 20. století, kdy byla plánována a probíhala nacistická genocidní politika, a po druhé světové válce byla uskutečněna politika nuceného vysídlování a tzv. vnitřního odsunu, po níž následovalo nové osídlování vysídlených území.

V roce 2010 vyústila dlouholetá spolupráce Tomáše Dvořáka se švýcarským historikem Adrianem Portmannem (von Arburgem) ve společný projekt Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost (2010–2013), díky kterému bylo možno na historickém ústavu vybudovat zázemí pro novou studijní specializaci magisterského studia s názvem Moderní dějiny a multikulturní společnost. Kromě historiků z historického ústavu se na její výuce a seminářích interdisciplinárně podíleli a podílejí balkanisté a etnologové z domovské fakulty, ale také řada externistů, například z Ústavu soudobých dějin Akademie věd České republiky. Během projektu se zintenzivnila také spolupráce s brněnským Muzeem romské kultury, k němuž měl velmi blízko již profesor Nečas. Muzeum romské kultury nabízelo studentům jedinečnou příležitost vyzkoušet si práci historika na pramenech z dějin romského etnika přímo v muzejních prostorách. Mezi studenty se těšily zvláštní oblibě především exkurze po středovýchodní Evropě a na Balkán, které přímo v terénu upozorňovaly na pozůstatky multikulturní minulosti a poukazovaly na stav a problémy týkající se kulturní plurality v současnosti. Pozvání k účasti na tematických kulatých stolech i samostatných přednáškách přijali také významní představitelé současné historiografie a jiných sociálních věd, například významný britský historik Peter Burke, který na historickém ústavu přednesl úvahu o možnostech výzkumu kulturní hybridity v raně novověké Evropě.

Matrice moravská a *Časopis Matice moravské*

Podobu historické vědy v 19. století významně formovaly různé spolky, přičemž z některých z nich se staly prestižní vědecké instituce. Matice moravská, jeden z nejstarších spolků v českých zemích a stále ještě existující, i přes dramatické společenské zvraty 20. století, stála od vzniku Masarykovy univerzity v těsném svazku s historickými obory. Jeden z hlavních důvodů tohoto propojení představuje *Časopis Matice moravské*, který byl roku 1869 založen – zůstaneme-li u dosud vycházejících odborných periodik – jako druhý specializovaný časopis v Čechách a na Moravě (po *Časopise Národního muzea*). Jeho původní vlastivědně-starožité pojetí začínalo po převzetí redakce Františkem Kameníčkem počátkem devadesátých let 19. století nabývat vědeckějších rysů a tento přerod dokonalo jmenování Bohumila Navrátila a Stanislava Součka spoluredaktory *Časopisu Matice moravské* v roce 1914. Zejména Navrátil z něj vytvořil plnohodnotnou moravskou paralelu k ústřednímu orgánu české historické obce, *Českému časopisu historickému*, který v té době redigoval Josef Pekař. Záběr *Časopisu Matice moravské* se však dalece neomezoval jen na Moravu. Četné studie se dotýkaly dějin českých a evropských a recenzní rubrika pokrývala rozsáhlou odbornou produkci domácí i zahraniční. Ke spolupráci se podařilo získat také pražské univerzitní historiky, zpravidla ty, kteří stáli v opozici vůči hlavnímu proudu Gollovy školy (Václav Novotný, Otakar Odložilík).

Ještě před druhou světovou válkou vstoupil do redakce časopisu Jindřich Šebánek a odborná profílce periodika se rozšířila o důležité pramenovědné příspěvky. Sepětí s fakultou, které trvalo od dob Navrátilových, nabývalo po roce 1948 odlišných podob. Redakce časopisu zůstala od roku 1952, kdy ji převzal Bedřich Šindelář, v rukách fakultních historiků, Matice moravská ovšem čelila existenčním problémům. V jejich důsledku se stala mezi lety 1967–1990 součástí Československé historické společnosti. Časopis po přechodném období nejistoty začal od šedesátých let získávat zpět ztracenou kvalitu, byť v této době několik ročníků vycházel pod názvem *Sborník Matice moravské*.

V roce 1994 došlo ustanovením občanského sdružení k obnově samostatné spolkové existence Matice moravské. V jejím čele stanul Jan Janák, který se také ujal řízení časopisu, a v roce 2007 ho na obou místech vystřídal Jiří Malíř. *Časopis Matice moravské* se od devadesátých let opět přiřadil k předním vědeckým periodikům. Vedle redakční rady s početným zastoupením členů historického ústavu byla vytvořena mezinárodní redakční rada a časopis svými příspěvky začal oslovovat mezinárodní publikum a spoluvytvářet domácí odborný diskurz. Od počátku tisíciletí se na jeho stránkách hojněji objevují studie zahraničních autorů, jeho recenzní rubrika si stabilně drží vysokou úroveň v informování o nových pracích a v posuzování domácí a zahraniční odborné literatury. V oddílu Diskuse a rozepře vycházejí stati věnované interpretačně problematickým tématům a nedávno založená rubrika Dialog napříč časem zpřístupňuje dříve nevydané nebo obtížně dostupné práce českých a moravských historiků, jimž čas neubral na inspirativní síle, doprovázené komentářovými studiemi.

Změna poměrů znamenala nové impulsy také pro činnost Matice moravské. Organizovala nebo se spolupodílela na organizaci řady vědeckých konferencí s mezinárodní účastí, v rámci hostovských přednášek uvedla na půdu historického ústavu přední postavy zahraničního a českého dějepisce (například Marie-Elizabeth Ducreux, Valentina Lepri, Géza Pálffy, Christiane Brenner, Winfried Eberhard, Martina Hartmann, Friedrich Polleroß, Karl Vocelka, Hugh McLeod a četní další), oživena byla také vydavatelská činnost spolku. V nakladatelství Matice moravské vyšlo od konce devadesátých let více než 120 publikací, a to jak v základních řadách *Prameny dějin moravských* a *Knižnice Matice moravské*, tak v dalších nově zřízených řadách i mimo ně. Jejich autory jsou nejen členové historického ústavu, nakladatelství vydává i zdařilé doktorské práce, výstupy grantových projektů a knihy autorů z jiných akademických či muzejních institucí. Tematický záběr publikací opět překračuje hranice Moravy k střeoevropskému prostoru, řada knih se dočkala pochvalných recenzí či podnítila diskuse o interpretaci problémových otázek.

Dějiny Brna

První vědecké a průkopnické dějiny Brna, byť jen pro období do roku 1411, sepsal německý archivář a historik Bertold Bretholz, který dlouhou dobu také vedl městský archiv. Není divu, že se v meziválečném období objevily úvahy o nutnosti sepsat nové dějiny, tentokrát z českého pohledu, které by nahradily starší a odborně nevyhovující dílo středoškolského profesora Františka Šujana, zvláště když Bretholz vydal na sklonku života ještě soubornou knihu *Brünn. Geschichte und Kultur* (1938). Tyto úvahy však dostávaly reálnější obrysy až po druhé světové válce. Vedení Archivu města Brna se ujal Jaroslav Dřímál, absolvent brněnského historického semináře, který se v téže době habilitoval pro obor české dějiny. Dřímál podnikl velkou práci v inventarizaci starších archivních fondů, především sbírky listin a městských knih a rukopisů, a badatelsky se zaměřil na brněnské dějiny od vrcholného středověku do 16. století. Rozsáhlé studie o brněnském městském kronikářství, sociální skladbě obyvatelstva a sociálních nepokojích publikoval ve sborníku *Brno v minulosti a dnes*, který pod jeho redakcí vycházel od roku 1959.

Současně s vydáním prvního čísla sborníku se konala pracovní porada o přípravě přehledných dějin Brna. Kromě archivu se do přípravy zapojili pracovníci akademických ústavů, historického a etnografického, a také historici z filozofické fakulty. Porady vyústily do ustavení autorského kolektivu, v němž ale byli zastoupeni především autoři z archivního a akademického prostředí. Dvoudílné *Dějiny města Brna*, redigované Jaroslavem Dřímalem a Václavem Pešou, vyšly v letech 1969 a 1973. Vědeckou cenu měl především první svazek, dovedený do roku 1848, jehož podstatnou část sepsal Jaroslav Dřímál, svazek druhý již byl silně zatížen ideologickým výkladem novějších dějin. Dřímál uložil do textu i mnohé nové poznatky, ovšem absence poznámkového aparátu neumožňovala jejich ověření a následné kritické rozvíjení.

V novém projektu dějin Brna, který probíhá v současné době, již zaujímají zástupci historických oborů z Filozofické fakulty Masarykovy univerzity podstatné místo. Interdisciplinární sedmisvazková syntéza se realizuje od roku 2009 za odborné garance historického ústavu a v úzké spolupráci s Archivem města Brna, který projektu poskytuje kvalitní servisní zázemí. Odborné redakční radě předsedá Jiří Malír a zasedají v ní zástupci dalších historických oborů Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (například Jiří Kroupa za dějiny umění nebo Rudolf Procházka za archeologii). Doposud vyšly díly *Od pravěku k ranému středověku* (ed. R. Procházka, 2011), *Středověké město* (ed. L. Jan, 2013), *Uměleckohistorické památky. Historické jádro* (ed. J. Kroupa, 2015) a *Předměstské obce* (eds. L. Fasora a V. Štěpánek, 2017).

Ambiciózní koncepce této syntézy představuje v rámci urbánních dějin ojedinělý počín, neboť staví na propojení dějin města s podstatnými trendy dějinného vývoje (například stavovství nebo modernizace), klade větší důraz na objasnění problémových okruhů oproti klasickému výkladu politických dějin a zkoumá město jak z širšího hlediska jeho zapojení do zemských a přeshraničních vztahů, tak z užšího zřetele k jeho fyzickému, stavebnímu a urbanistickému utváření, a to včetně situace vně hradeb. Propojují se zde metody historické, archeologické, uměleckohistorické, etnografické nebo sociologické. Oproti předešlé syntéze jsou jednotlivé díly opatřeny poznámkovým aparátem a také rozsáhlým mapovým a obrazovým doprovodem, který vynesl z rukopisných fondů a muzejních depozitářů dosud opomíjené památky dějin města. V nejbližší době vyjde svazek čtvrtý, věnovaný rozmachu průmyslu a národní společnosti v 19. století (eds. J. Malír a L. Fasora), a syntézu uzavřou svazky o Brnu v éře stavovského státu a habsburského centralismu (eds. B. Chocholáč a T. Knoz) a ve věku demokracie a diktatur (eds. T. Dvořák a L. Fasora).

Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura

V rámci soutěže o výzkumné závěry, pořádané Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, uspěl historický ústav s projektem zaměřeným na výzkum podstatných fenoménů typu české státnosti, rozvoje stavovství, modernizace společnosti, proměny elit, vztahu národa a země, úlohy náboženství v moderní době, zemské historiografie či dějinné paměti, jež byly zkoumány ve středoevropském kontextu v dlouhém časovém záběru od středověku do 20. století. Výzkumné středisko, které na základě získané dotace 1. ledna 2005 vzniklo a v jehož čele stál Jiří Malíř, sdružovalo pracovníky nejen z historického ústavu, ale také z ústavu klasických studií, ústavu archivnictví a pomocných věd historických, semináře dějin umění a jedince z dalších kateder a ústavů filozofické fakulty. Úhrnem se na práci střediska za sedm let jeho existence podílelo více než čtyřicet badatelů a doktorandů, kterým dal podíl na výzkumné činnosti příležitost etablovat se v odborné komunitě a s úspěchem se pak ucházet o pracovní místa v oboru.

V duchu pojmů vyjádřených v názvu centra směřoval výzkum od problematiky pramenů (rovina řemeslné erudice) k dějinám země (rovina dějinných procesů) a otázkám kulturně-historickým (rovina metodologická). Během sedmi let existence centra se uskutečnilo dvacet konferencí a workshopů, zpravidla s mezinárodní účastí (zmínit můžeme například Moravské vyrovnání z roku 1905: možnosti a limity národnostního smíru ve střední Evropě, 2005; Pecunia nervus societatis Moravicae, 2005; Sekularizace českých zemí v letech 1848–1914, 2006; Rituál smíření: Konflikt a jeho řešení ve středověku, 2007; Brno Vídni, Vídeň Brnu: Zemské metropole a centrum říše v 19. století, 2007; Kaiser Sigismund (†1437): Herrschaftspraxis, Urkunden und Rituale, 2007; Die geistlichen Ritterorden in Mitteleuropa: Mittelalter, 2010). Úctyhodná publikační bilance střediska čítá přes sedm stovek výstupů, z toho více než stovku knih; značný díl byl přitom vydán v zahraničí. Zaměření střediska a jeho přínosy výstižně reprezentuje ediční řada *Země a kultura ve střední Evropě*, vydávaná nakladatelstvím Maticе moravské a čítající přes dvacet monografických, kolektivních a sborníkových titulů.

Činnost výzkumného střediska umožnila členům historického ústavu navázat nové odborné kontakty s domácími a zahraničními historiky a institucemi a pevněji vřadila ústav do mezinárodního výzkumného prostředí. Řada doktorandů, kteří se na jeho činnosti podíleli, dnes působí v akademických a univerzitních institucích či archivech. Po ukončení své činnosti obdrželo při závěrečné odborné evaluaci komise ministerstva školství nejvyšší hodnocení vynikající.

Centrum pro transdisciplinární výzkum kulturních fenoménů ve středoevropských dějinách: obraz, komunikace, jednání

Zatímco činnost výzkumného střediska byla vedena tematicky a snahou pokrýt co největší oblast souvisejících problémových okruhů, další velký projekt, který je na historickém ústavu řešen, se orientuje spíše metodologicky. Centrum pro transdisciplinární výzkum kulturních fenoménů ve středoevropských dějinách je jedním z center excelentního výzkumu, které podpořila Grantová agentura České republiky ve veřejné soutěži vyhlášené roku 2013. K řešení projektu, přiděleného na období 2014–2018, se pod vedením hlavního řešitele Tomáše Knoze a spoluřešitele Jiřího Lacha z Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci spojily historický ústav a seminář dějin umění Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého. Dále je doplňují externí zahraniční spolupracovníci, například Thomas Winkelbauer

Britský historik Peter Burke debatuje s D. Nečasovou o otázkách kulturní hybridity v novověku, duben 2013
Zdroj: Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity

(Institut für Österreichische Geschichtsforschung, Wien), Catherine Horel (Université de Paris-Panthéon-Sorbonne) či Jan Harasimowicz (Instytut Historii Sztuki, Wrocław).

Přestože je tematický a časový rozptyl badatelských okruhů centra poměrně široký, spojuje je myšlenka transdisciplinarity jako nového metodologického pojetí v humanitních vědách. Snaha překračovat oborové hranice a integrovat při výzkumu určitého problému postupy různých oborů do funkčního metodologického celku se realizuje na půdorysu sousedících disciplín historie a dějin umění. Inspiruje se mimo jiné činností projektu Les Images vedeného v letech 2006–2010 francouzským historikem J.-C. Schmittem, hamburským pracovním kruhem pro „historische Bildforschung“ a v neposlední řadě pojetím Kulturwissenschaften, které razí zejména J. Rüsen.

Mezinárodní rozměr centra se ukazuje v pořádaných konferencích a seminářích, z nichž lze zmínit například dva workshopy o Friedrichu Barbarosovi a dějinné paměti konané v Brně (organizátor M. Wihoda) nebo konferenci o Moskvě jako třetím Římu konané v Moskvě (organizátor P. Boček). Jednou z důležitých forem práce centra jsou mezinárodní kulaté stoly, při nichž se v diskusi za účasti vybraných odborníků řeší metodologické problémy spjaté se základními výzkumnými otázkami centra: reprezentace, obraz a text, komunikace a jednání. Postup činnosti centra dokumentují jeho publikační výstupy, které dílem vydává Nakladatelství Lidové noviny ve zvláštní ediční řadě *Obraz/komunikace/jednání*, dílem vycházejí v zahraničních nakladatelstvích (Böhlau, Viella). Aktuální informace lze nalézt na stránkách <http://www.crossdisciplinarycentre.cz/345-2/>.

* * *

Tradice může představovat tíživé břemeno, připomínku závazku nebo pevný bod v nejistých časech. Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity je pevně ukotven v tradici moravské historické práce, která sahá daleko před jeho vznik. Členové ústavu tuto tradici respektují, udržují a rozvíjejí a zároveň překračují hranice země a státu a nechávají se inspirovat podněty evropského a světového dějepisectví. Výzkumné projekty pracovníků historického ústavu uspěly v náročných grantových soutěžích a byly podpořeny desítkami grantů, jejich výstupy jsou pevnou součástí domácího výzkumu a mají mezinárodní přesah. Ústav se intenzivně zapojuje do spolupráce s příbuznými pracovišti na domácích a zahraničních univerzitách a výzkumných institucích.

Historii, ať již samostatně nebo v kombinaci s jiným oborem, dnes studuje na historickém ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity tři sta studentů bakalářského a magisterského studia. Dalších sedmdesát studentů pokračuje v programech doktorského studia. Historii lze studovat jednooborově nebo v kombinaci s jiným oborem, studenti historie každým rokem vyjíždějí na zahraniční stáže v programu Erasmus+, případně v doktorském studiu využívají pro zahraniční pobyty i podporu jiných stipendijních programů. Výuku obohacují každoročně exkurze a letní školy. Pro potřeby studentů slouží knihovna, která dnes představuje největší dílčí knihovnu na filozofické fakultě a jejíž fondy nabízejí přes šedesát tisíc svazků odborné domácí a zahraniční literatury. Důležitou úlohu ve vztazích mezi přednášejícími a studenty plní agilní studentský spolek Masarykovi historici s hojnými aktivitami.

Webové stránky pracoviště: <http://historie.phil.muni.cz/>